

مکانیزم‌های لازم برای ارتقای کیفیت آموزش (از راه دور) برای جوامع در حال تحول

محمد رضا سرمدی

عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

چکیده: یکی از راه‌های گسترش امر آموزش با استفاده از امکانات وسیع ارتباطی از طریق آموزش از راه دور است. در این مقاله ضمن بیان اهداف و توضیح در باره اهمیت آموزش از راه دور سعی شده است با توجه به نقش این نوع آموزش و بررسی امکانات و شرایط لازم در کشور ابعاد مختلف موضوع روشن شود. همچنین شیوه‌های مناسب اجرایی آموزش از راه دور و اهمیت کاربرد آن در کشور و نیز مکانیزم‌های لازم برای ارتقاء کیفیت آموزش از راه دور تشریح شده است. در کشور ما به علت شرایط متفاوت جغرافیایی و مناطقی که موجب محدودیت گسترش تعلیم و تربیت به ویژه آموزش عالی می‌شود با استفاده از آموزش از راه دور می‌توان تا حد زیادی این مشکل را برطرف ساخت.

۱. اهداف

آموزش از راه دور می‌تواند از جهات گوناگونی سبب پیدایی منافع متعدد اجتماعی، آموزشی و اقتصادی گردد. اهم اهداف می‌تواند به شرح ذیل خلاصه شود:

الف. گسترش آموزش در سطح کشور؛

ب. فراهم ساختن فرصت آموزشی برای شاغلین؛

ج. استفاده از امکانات ارتباطی جهت بسط آموزش؛

د. شناخت امکانات موجود در کشور؛

ه. حل مشکلات جنبی مانند ساختمانهای مسکونی دانشجویی، ایاب و ذهاب و عدم تمرکز امکانات آموزشی در شهرهای خاص.

۲. اهمیت موضوع

گسترش آموزش و دسترسی طبقات مختلف به آن یکی از اهداف مهمی است که دولتها در طی چند دهه اخیر دنبال می‌کنند از طرف دیگر تغییر شرایط اجتماعی تقاضای آموزش را رشد وسیعی بخشیده است. ایجاد فضاهای آموزشی به شکل سنتی دشواریهای چندی را از نظر فردی و اجتماعی به وجود می‌آورد و سبب مهاجرت و تغییر بافت اجتماعی از یک طرف و از طرف دیگر صرف هزینه‌های سنگین چه از طرف فرد و چه از طرف دولت می‌شود و معضلات چندی را به وجود می‌آورد. وسایل ارتباطی جدید و توسعه امکانات الکترونیکی فضای جدیدی را در مقابل جامعه گشوده است و این موضوع سبب تسهیل بسیاری از جریانهای زندگی گردیده است. یکی از راههای گسترش آموزش استفاده از امکانات جدید است بدون آنکه در زندگی روزمره افراد تغییر چندانی به وجود آورد. و از طرف دیگر با هزینه‌های به مراتب کمتر از آموزش سنتی بدین اهداف دست یافت آموزش از راه دور این فضا را ایجاد نموده و بخصوص امکانات رایانه‌ای و شیوه‌های نوین نگارش کتب خودآموز گسترش استفاده از ویدئو و سایل و سایل صوتی تصویری امکان گسترش این نوع از آموزش را در بخش وسیعی از کشور امکان‌پذیر ساخته است. گسترش شبکه‌های ارتباط ماهواره‌ای، بسط خطوط تلفن، رشد صنعت چاپ و نشر، دسترسی اکثریت افراد جامعه به رادیو و تلویزیون و اینکه شبکه تلویزیونی کشور در حال حاضر حدود ۹۰٪ کشور را زیر پوشش خود قرار داده امکان خوبی برای گسترش آموزش از راه دور را فراهم ساخته از این رو لازم

است با بررسی ابعاد گوناگون موضوع از قبیل رشته‌های مورد نیاز، چگونگی پوشش دادن کشور از نظر نوع وسیله ارتباطی و تهیه و تدوین منابع و وسایل آموزشی مؤثر اقدام لازم صورت گیرد. سیستم آموزش از راه دور فعلی محدودیتهای چندی را در بر دارد که سبب محدودیت در گسترش آموزش از نظر نوع رشته‌ها و سطح پوشش گردیده است پس یک بررسی دقیق می‌تواند شرایط و امکانات تازه‌ای از نظر گسترش آموزش به وجود آورد و رویکردی تازه از تدریس و آموزش را به وجود آورد. برای کشورهای در حال توسعه صرف امکانات وسیع مالی جهت آموزش عالی یا مقرون به صرفه نیست و یا امکان پذیر نیست از این رو توجه به شیوه‌های جدید آموزشی می‌تواند از جهات گوناگونی مقرون به صرفه باشد.

از این رو تحقیق حاضر می‌تواند در توجیه نقش آموزش از راه دور و نیز بررسی امکانات و شرایط آن در کشور بسیار مؤثر باشد و ابعاد مختلف این موضوع را روشن نماید.

۳. شیوه اجرا

این طرح می‌تواند به شیوه میدانی انجام شود. فهرستی دقیق از امکانات ماهواره‌ای و پوشش رادیو تلویزیونی کشور تهیه شود. امکان ایجاد سایت‌های رایانه‌ای در مناطق مختلف کشور بررسی شود امکان تهیه مواد آموزشی از کیت‌های آموزشی، انواع ویدئوکاست، کاست و CD های آموزشی بررسی شود و برای یک دوره این برنامه در یکی از مناطق دورافتاده کشور به صورت آزمایشی اجرا گردد تا مقدمات و محدودیتهای این روش در میدان عمل سنجیده شود حتی لازم است دوره‌های مخصوص جهت دست‌اندرکاران این طرح تدارک شود و نیز به دانشجویان این سیستم آموزش کوتاه مدتی برای چگونگی بهره‌مندی از امکانات آموزشی و آشنایی با سیستم داده شود. یکی از دلایل عدم توفیق این نوع برنامه تا کنون ناآشنایی دست‌اندرکاران از یک طرف و ذهنیت سنتی داشتن دانش پژوهان بوده است که صرفاً آموزش را به سبک حضوری و سخنرانی یک طرفه می‌دانند و فرصتی فراهم نشده تا دانشجو خود به شیوه‌ای فعال درگیر آموزش و کسب اطلاعات شود.

۴. کاربرد

این نوع آموزش امروز در تمام نقاط دنیا مورد استفاده قرار می‌گیرد حتی کشورهای پیشرفته

صنعتی مانند انگلستان که پیشگام این نوع آموزش است توانسته در این زمینه به نتایج خوبی دست یابد از دیگر سوا این نوع آموزش در کشور ما به خاطر متمرکز بودن امکانات در مناطق خاصی از کشور به خصوص در پایتخت می‌تواند برای سایر نقاط کشور از جهت بهره‌مندی از این نوع امکانات مفید باشد.

از دیگر سو در بعضی کشورها مانند ایران پراکندگی جغرافیایی و به خصوص شرایط نامطلوب اقلیمی بیشتر نقاط کشور موجب محدودیت گسترش تعلیم و تربیت به ویژه آموزش عالی شده و گاه با وجود امکانات فیزیکی نبود نیروی انسانی متبحر موجب کندی زمینه‌های بسط آموزش عالی گردیده است که شیوه آموزش از راه دور می‌تواند تا حد زیادی این موانع را برطرف سازد و باعث افزایش تمایل مردم به برخورداری از آموزش عالی گردد. هم‌سینطور با گسترش این نوع آموزش به خصوص در جزایر جنوبی کشور باعث فقرزدایی، افزایش سطح زندگی از نظر فرهنگی - بهداشتی و اقتصادی می‌شود و موجبات هبستگی ملی بیشتری را فراهم خواهد ساخت.

۵. مکانیزم‌های لازم برای ارتقاء کیفیت آموزش (از راه دور) برای جوامع در حال تحول

قرن بیستم به راستی قرن شگفتیهاست زیرا در همه عرصه‌ها زندگی بشر را دچار تغییر و تحول نموده است و به این قرن اسامی گوناگونی داده‌اند. عصر فضا، عصر اتم، عصر رایانه و عصر ارتباطات و ... صرف نظر از اینکه این عصر را چه بنامیم یک موضوع غیرقابل چشم‌پوشی است و آن تغییرات همه‌جانبه‌ای است که زندگی انسان امروزی را متحول ساخته است نگاهی گذرا به انتشارات گوناگون در چند دهه اخیر مؤید این موضوع است بطوری که انسان امروزی دچا نوعی آشننگی و سرسام گشته است. تحولات به قدری سریع رخ می‌دهد که حتی در جوامع فراصنعتی همگام شدن با آن کار دشوار گردیده است با مقداری امعان نظر درمی‌یابیم که این همه به مدد توجه به آموزش و بهبود کیفیت نیروی انسانی میسر گشته است و به قول بعضی اقتصاددانان مهمترین سرمایه یک کشور را امروز نیروی انسانی تشکیل می‌دهد (بلانچارد - هرسی ۱۳۷۰، جونز ۱۳۷۶) توجه به امر آموزش از اوایل قرن بیستم به طوری وسیع مورد توجه واقع گردید و به خصوص از دهه چهل به بعد شدیداً مورد توجه دولتها و سازمانها و مؤسسات بین‌المللی قرار گرفت و موضوع آموزش و اهتمام نسبت به آن به صورتی ملی و جهانی درآمد بطوری که دولتها بخش قابل توجهی

از بودجه خود را به امر آموزش اختصاص دادند و یک تکاپوی جهانی جهت توسعه آموزش به عمل آمد. که از جمله از تشکیل یونسکو، دفتر بین‌المللی تعلیم و تربیت و کمیته‌های مؤسسات جهانی چون صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی می‌توان نام برد.

اگر از جزئیات مسائلی که در زمینه تعلیم و تربیت صورت گرفته درگذریم می‌توانیم این راهکارها را در چند بخش خلاصه نماییم.

۱. تلاشهای محلی و جهانی برای محو بیسوادی

۲. کوشش برای ارتقاء سطح آموزشی در مؤسسات آموزشی

۳. کوشش جهت ایجاد شیوه‌های نو در آموزش و تغییرات کمی و کیفی آموزش در همه سطوح
 طبعاً این تلاشها در تمام کشورها از روندی یکسان برخوردار نبوده و مسایل مختلفی سبب توسعه آموزش یا مانع از گسترش و بهبود کیفیت آن گردیده‌اند که اهم آنها عبارتند از:

الف. شرایط ژئوپلیتیک

ب. ساختار اقتصادی

ج. شرایط جامعه‌شناختی

د. اوضاع سیاسی و جنگها

هـ. نگرش و دیدگاه مردم نسبت به مسائل روز جهانی

اما جالب این است که امروزه حتی عقب‌مانده‌ترین کشورها به این امر پی برده‌اند که از طریق آموزش می‌توان بسیاری از موانع را برطرف ساخت و کلید تحول و حرکت اجتماعی خود را بهبود شرایط آموزشی و توجه به تعلیم و تربیت می‌دانند (لاکهد - ورسپو، ۱۳۷۱). در راستای توجه به امر آموزش و حتی اینکه چه نوع آموزشی برای یک جامعه بخصوص مفید می‌باشد برخی کشورها هنوز در تب و تاب ریشه کن کردن بیسوادی و گسترش سواد در جامعه می‌سوزند و هنوز در صدی بالا از جمعیت کشورشان را بیسوادان تشکیل می‌دهند و بخصوص اختلاف فاحش بین باسوادان زن و مرد به صورتی چشمگیر خودنمایی می‌کند، اما در یکسری از کشورهای دیگر تقریباً بیسوادی ریشه کن گردیده و مسایل کیفی آموزش توجه دولت و صاحب‌نظران را به خویش معطوف داشته است که این موضوع در جوامع توسعه یافته بخوبی قابل رویت است اما آنچه در تمام این کشورها به صورتی موضوعی عام مورد توجه است آماده شدن برای ورود به قرن بیست و یکم است.

- درونمای آموزش در قرن بیست و یکم چیست؟

- انسان قرن بیست و یکم چه ویژگیهایی خواهد داشت؟

- چه شیوه‌ها و راهکارهایی برای این قرن مناسب است؟

به قول جامعه‌شناس کانادایی مارشال مک لوهان امروز در یک دهکده جهانی بسر می‌بریم (معتدی، ۱۳۶۳) و طبعاً تغییرات در یک بخش از جهان در اندک زمانی به دیگر نقاط سرایت خواهد نمود از این رو کشورهای عقب‌مانده و در حال توسعه مجبورند خود را با ساز و کارهای جدید انطباق دهند و با تغییرات جهانی خود را همگام نمایند. این همگامی باید توسط مکانیزمهای شناخته شده و درستی صورت پذیرد تا منافع جوامع در حال تغییر را به خطر نیندازد. بسیاری از صاحب‌نظران اقتصادی و اجتماعی این امر را از طریق تعلیم و تربیت میسر می‌دانند. ارتقاء کیفیت آموزش سبب بهبود کیفیت نیروی انسانی می‌گردد و این امر قدرت همگامی کشورها را با یکدیگر افزایش می‌دهد و از طرف دیگر بر تمام فرآیندهای زندگی تأثیر می‌گذارد حتی سطح بهداشت و چگونگی طول عمر مردم در گروه آموزش مؤثر می‌باشد پس باید تعهدی ثابت و پابرجا در مورد آموزش و تأثیرات آن وجود داشته باشد.

پرورش نیروی انسان مؤثر از دو طریق میسر است فراهم ساختن آموزش عمومی برای آحاد مردم بطوری که تمام افراد جامعه از یک سطح حداقل سواد برخوردار باشند دیگر آنکه آموزشهای حرفه‌ای و تخصصی در جامعه گسترش یابد. متأسفانه مشکلات مالی، شرایط سیاسی و عواملی از این قبیل گسترش این نوع آموزشها را در کشورهای در حال توسعه تا حدی دشوار ساخته است به همین دلیل تلاشهای زیادی در زمینه بهبود و شیوه‌های آموزش و ابداع روشهای نوین صورت گرفته که این شیوه‌ها علیرغم داشتن محدودیتهای خاص خود، نقاط قوتی را برای کشورهای در حال توسعه فراهم ساخته‌اند. یکی از این شیوه‌ها که در طی چند دهه اخیر صورتهای مختلفی از آن اجرا و آزمون گردیده است استفاده از شیوه آموزش از راه دور است که به خصوص در سطح متوسطه و آموزش عالی می‌تواند به طور مؤثری زمینه توسعه آموزش را فراهم سازد این تجربه به صورتی سیستماتیک در کشور انگلستان آغاز گردید و امروز در بسیاری از کشورها حتی تا عالیترین مدارج علمی را نیز شامل گردیده است که این شیوه مزایای چندی مانند موارد ذیل را در بر دارد:

الف. فراهم ساختن شرایط آموزش برای کسانی که فرصت محدودی دارند.

ب. کسانی که به دلایلی قادر به ادامه تحصیل نبوده‌اند با این روش قادر به ادامه تحصیل می‌گردند.

- ج. هزینه مالی آموزش حضوری سنتی و مسایل ناشی از آن را کاهش می دهد.
- د. امکان مشارکت فعال فراگیران را در امر آموزش فراهم می سازد.
- اما این سبک آموزش علیرغم مزایایی که دارد طبعاً محدودیت چندی را دارد که در بعضی موارد گسترش آموزش را برای بعضی کشورها دشوار می سازد اهم مسایل عبارتند از:
- الف. کمبود سیستمهای ارتباط مناسب (پوشش رادیو تلویزیونی - تلفن)
- ب. محدودیت خدمات پستی مناسب به خصوص برای روستاها و مناطق دورافتاده
- ج. امکان پذیر نبودن ارائه آموزش بعضی موضوعات از این روش
- جهت استفاده مؤثر از این روش آموزشی باید مطالعات عمیق و همه جانبه ای صورت پذیرد و متناسب با شرایط جامعه و ساختار آن مسایل گوناگونی مدنظر قرار گیرد مانند:
- گسترش دادن سیستمهای ارتباطی
  - مشخص کردن اولویتهای آموزشی و ایجاد رشته های مناسب
  - تغییر دادن نگرش مردم نسبت به آموزش و اینکه آموزش فقط به صورت حضوری صورت نمی گیرد.
  - برقراری تناسب بین آموزش و حرفه
- یک موضوعی که می تواند برای کشورهای در حال توسعه توصیه مناسبی باشد گفته شرایبر است:
- «جوانان ژاپنی هیچوقت فارغ التحصیل نمی شوند وقتی آنها به تحصیلات دبیرستانی خاتمه دادند چنین نیست که اساساً یک مجموعه شناخت تحصیل کرده باشند آنها شیوه یادگرفتن را یادگرفته اند»^۱
- استفاده از رایانه ها تحولات شگرفی در آموزش به وجود آورده است و این برای بسیاری از کشورهای در حال توسعه مقرون به صرفه می باشد که این امر در قالب برنامه های آموزشی از قبل تهیه شده و نیز ارتباط مستمر با منابع جدید و امکان پاسخ یابی مناسب برای فراگیران فراهم می شود و همچنین فراگیران می توانند ارزشیابی مداوم و مستمری از یادگیری و چگونگی پیشرفت آن داشته باشند.

۱. شرایبر، سروان - ژاک، ژان - تکاپوی جهانی، انتشارات نشر نو، سال ۱۳۶۳، صفحه ۲۸۸.

از جمله روشهای دیگری که متناسب با شیوه آموزش از راه دور مورد توجه وسیع قرار گرفته و نتایج ارزشمندی بیار آورده است استفاده از شبکه‌هایی چون اینترنت و نیز گسترش شبکه‌های کابلی است که این شیوه‌ها می‌تواند بسیاری از موانع را از سر راه توسعه آموزش در کشورهای در حال توسعه بردارد و از این طریق موجب بهبود کیفیت نیروی انسانی را فراهم سازد (Takashi Sakamoto 1998). برای کشورهای در حال توسعه چاره‌ای جز توسل به شیوه آموزش و استفاده از تکنولوژی مدرن جهت گسترش آموزش نیست. چراکه شیوه‌های سنتی علاوه بر کمی بازده و دشواریهای مختلفی که دارد از نظر مالی نیز هزینه بیشتری را بر دوش این کشورها می‌گذارد که برای بسیاری از آنها تحمل آن آسان نیست و در مواردی غیرممکن است. در کشورهای جنوب شرقی آسیا استفاده از رسانه‌های مختلف در امر آموزش نتایج ثمربخشی را بیار آورده و همچنین کشور چین با استفاده از سیستم آموزش از راه دور توانسته به نتایج جالب توجهی دست یابد و این الگوها برای کشورهای چینی چون ایران می‌تواند بسیار ثمربخش باشد. کشور پرجمعیتی چون هند و چین با توسل به این شیوه از آموزش پر بسیاری از موانع آموزشی به روش سنتی غلبه کرده‌اند (Amiya.B.Sharama 1998). همچنین تدارک کتابهای آموزشی با شیوه خودآموز می‌تواند نقش مؤثری در این راه داشته باشد به شرط آنکه این کتابها با تکیه بر تجارب و تخصص صاحب‌نظران تهیه گردد و ضوابط تدارک خودآموزها در آنها به دقت به کار گرفته شود. یکی دیگر از موانع جدی توسعه آموزش و اتخاذ سبکهای جدید و نوآوری در نظام آموزشی در کشورهای در حال تغییر و تحول مشکل مدیریت نظام آموزشی است که تحول اساسی و بنیادین در نظام مدیریت آموزشی سازمان تعلیم و تربیت در این کشورها الزامی ضروری می‌کند از این رو قبل از اقدام به ایجاد تغییرات آموزشی باید تغییراتی در ساختار مدیریت آموزشی به وجود آورد و مدیران سطوح مختلف به نوآوری و استقبال از آن تشویق شوند. محافظه‌کاری و سنت‌گرایی انعطاف‌ناپذیر می‌تواند بسیاری از امکانات و راهبردهای مفید آموزشی را به نابودی و بی‌فایده‌گی سوق دهد که هم‌اکنون در بسیاری از کشورهای در حال توسعه و عقب‌مانده شاهده آن هستیم. یکی از اقدامات مفید یونسکو در این زمینه آموزش دادن مدیران و آشناسازی آنها با تحولات جدید نظام آموزشی در بخشهای مختلف بوده است و این امر می‌تواند موجبات تغییرات سازنده در نظام آموزشی را فراهم سازد (لاکهد و ورسپو ۱۳۷۱، صفحه ۷۷).

از جمله مسایل دیگری که کشورهای در حال توسعه با آن مشکل دارند عدم تناسب محتوای

آموزشی است. به راستی دروس مختلف بر چه اساسی انتخاب و تدوین می‌شوند؟ نقش آنها در تربیت نیروی انسانی چیست؟ اینها سئوالات اساسی است که کمتر به آنها توجه می‌شود و صرف هزینه‌های سنگین آموزشی با اقتصاد ضعیف کشورهای عقب‌مانده و در حال توسعه موجبات تغییرات چشمگیر و مورد انتظار را باعث نمی‌شود چنانچه یک نظام آموزشی نتواند اهدافی روشن در باب موضوعات درسی داشته باشد و نتواند محتوایی متناسب با آن اهداف فراهم سازد کاری جز اتلاف سرمایه نکرده است علاوه بر آن باعث تخریب روحیه معلم و محصل هر دو می‌شود که اینها آفات بزرگی برای یک نظام تربیتی محسوب می‌شوند تهیه و تدارک اهداف آموزشی برای تمام مقاطع حایز اهمیت است و این اهمیت به نوعی برای دوره‌های عالی افزایش بیشتری را نشان می‌دهد چرا که در سطوح عالی هدف پرورش نیروی متخصص و کارآمد است و ارتباط تنگاتنگی با زندگی حرفه‌ای و آرمانهای یک کشور خواهد داشت از این رو انتخاب اهداف و محتوای آموزشی مناسب به عنوان امری غیرقابل چشم‌پوشی در امر آموزش جلوه گر می‌شود و این موضوع در نظام آموزش از راه دور اهمیتی بیشتر پیدا می‌کند چرا که فراگیر خود بایستی نقشی فعال در جریان آموزش داشته باشد و بتواند بنابه گفته آروبل آنچه را می‌تواند با سازمان ذهنی و تجارب قبلی خود ارتباط دهد (سیف ۱۳۶۸) این اهداف باید برای فراگیران روشن، مدلل و قابل حصول باشند.

از این جهت نقش برنامه‌ریزان آموزشی و درسی در این نظام اهمیتی ویژه پیدا می‌کند که در بعضی موارد همپوشی مطالب در دروس مختلف به حدی زیاد می‌شود که فراگیران را نسبت به این موضوعات بی‌علاقه و سردرگم می‌سازد امروز این مشکل را در بعضی از کتب درسی آموزش از راه دور ایران مشاهده می‌کنیم که گاه یکسری مطالب معین با عناوین مختلفی به دانشجویان ارائه می‌شود و این حاکی از بی‌برنامگی مسوولین برنامه‌ریزی تهیه و تدوین کتب درسی است و همین امر سبب بی‌تفاوتی دانشجویان نسبت به موضوعات مطروحه می‌شود.

از دیگر سو هدایت دانشجویان و پذیرش آنها برای رشته‌های مختلف ضابطه معقولی ندارد و عده کثیری از آنها پس از فراغت از تحصیل جذب مشاغلی می‌شوند که هیچ ارتباطی با رشته تحصیلی آنها ندارد این معضل کم و بیش در تمام کشورهای در حال توسعه و عقب‌مانده به چشم می‌خورد. بیشتر رشته‌های دانشگاهی را رشته‌های علوم انسانی تشکیل می‌دهند در حالی که نیازهای آنها بیشتر در زمینه‌های فنی و حرفه‌ای خودنمایی می‌کند و متأسفانه سرمایه‌گذاری

آموزشی آنها بیشتر در زمینه‌هایی است که نیازهای ضروری و اساسی آنها نیست (آنچه هم اکنون در ایران با آن روبرو هستیم) اما متأسفانه سیستم آموزش از راه دور نمی‌تواند این نوع آموزش را بخوبی پوشش دهد و این از محدودیتهای جدی این سبک از آموزش است پس لازم است برنامه‌ریزی منابع انسانی به صورتی دقیق و متناسب با نیازها و تقاضاهای اجتماعی صورت پذیرد تا از مشکلات بعدی آن جلوگیری شود (جوهر ۱۳۷۶).

از جمله مکانیسمهای دیگری که می‌تواند موجبات بهبود کیفیت آموزش را فراهم سازد حرکت به سمت عدم تمرکز در امر آموزش است. یکی از مشکلات اساسی دولت‌ها در کشورهای جهان سوم عهده‌دار شدن تمام امور اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی است و این امر خود سبب سنگین شدن بار دولت از طرفی و از سوی دیگر مانع از رقابت و تغییرات اساسی و به موقع می‌شود. در مورد مسایل فرهنگی آموزشی دولت می‌تواند نقشی نظارتی و هدایتگر داشته باشد اما تصدی همه امور مشکلات فراوانی برای دولت و مردم پدید می‌آورد. تمایل فزاینده‌ای در کشورهای در حال توسعه وجود دارد که دولت خود را از بار این مسئولیتها خلاص کند و بخش خصوصی با بستری مناسب و رقابت برانگیز عهده‌دار این امور گردد. مدیریت دولت در بخش آموزش و پرورش به نوعی موجب محافظه‌کاری و رکود می‌گردد و ارائه خدمات مؤثر و به موقع و ایجاد تغییرات مطلوب در زمینه نوآوریهای آموزشی را دشوار می‌سازد از این رو دولت‌ها باید نقش نظارت متمرکز خود در زمینه آموزش را کمتر کنند تا فضا و میدان مناسب جهت افراد خیره و سرمایه‌های خصوصی در این بخش فراهم گردد. یکی از زمینه‌های قابل توجه در این زمینه عدم توجه به آمایش سرزمین است. یک نسخه واحد آموزشی برای کل کشور تجویز می‌گردد که این امر سبب عدم تناسب بین نیازها و برنامه‌های اجرایی می‌شود. این معضل آموزشی هم‌اکنون در کشور به طور جدی به چشم می‌خورد و طبعاً به دنبال خود تبعات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ناخوشایندی را موجب می‌شود. از این رو رعایت اصل مشارکت مردم در امر آموزش چه در مورد مقاطع ابتدایی تا دبیرستان و چه در مورد مقاطع عالی می‌تواند سبب تحرک و پویایی بیشتر شود و آموزش بناچار خود را با شرایط اقتصادی و اجتماعی محل انطباق دهد. این موضوع برای جوامع در حال تحول به عنوان فرآیندی مهم و اساسی تلقی می‌شود زیرا امکانات مختلف کشور و مناطق گوناگون در جهت تعمیق بخشیدن به امر آموزش به کار گرفته خواهد شد. از این رو اصول ذیل به صورتی فهرست‌وار جهت تعمیق، گسترش و بهبود کیفیت آموزش در این کشورها پیشنهاد

می‌گردد:

- الف. بسط و گسترش وسایل ارتباط جمعی و استفاده از تکنولوژی جدید در امر آموزش
- ب. حرکت به سوی سیستم غیر متمرکز در آموزش و استفاده از منابع محلی
- ج. تغییر در شیوه‌ها و راهبردهای آموزشی
- د. تغییر در ساختار مدیریت مؤسسات آموزشی
- ه. اصلاح و بازنگری عمیق در متون درسی و اصلاح اهداف آموزشی
- و. توجه به اصل آمایش سرزمین

مراجع

۱. کارنوی، مارتین، تعلیم و تربیت در خدمات امپریالیسم فرهنگی، ترجمه: حسن پاشا شریفی، انتشارات نشر نو، سال ۱۳۶۵.
۲. لاکهید، ای. مارلن. ورسپور، آدریان، توسعه کمی و کیفی آموزش ابتدایی در کشورهای در حال توسعه، ترجمه: سیدجعفر سجادی، حسین محمدعلیزاده هبخی، انتشارات وزارت آموزش و پرورش، سال ۱۳۷۱.
۳. متوسلی، محمود، توسعه اقتصادی ژاپن یا تأکید بر آموزش نیروی انسانی، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، سال ۱۳۷۴.
۴. دبیری اصفهانی، عذرا، آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی و متوسطه، انتشارات پیام نور، سال ۱۳۷۶.
۵. ارنی، پیر، آموزش در کشورهای فقیر، ترجمه: فرنگیس حبیبی، مرکز نشر دانشگاهی، سال ۱۳۶۷.
۶. عسکریان، مصطفی، سازمان و مدیریت آموزش و پرورش، انتشارات امیرکبیر، سال ۱۳۶۳.
۷. ابراهیم زاده، عیسی، آموزش بزرگسالان، انتشارات پیام نور، سال ۱۳۷۲.
۸. فاجری‌نپا، اینجمار، تعلیم و تربیت و توسعه ملی، ترجمه: سیدمهدی سجادی، انتشارات تربیت، سال ۱۳۷۰.
۹. ژاک. ژان، شرابیر، سروان، تکاپوی جهانی، انتشارات نشر نو، ۱۳۶۳.
۱۰. جوتر، گرنت، اقتصاد آموزش، ترجمه: مصطفی عمادزاده، جهاد دانشگاهی اصفهان، ۱۳۷۶.

11. Guy. R. Lefrancois Psychology for Teaching, Wads Worth Pub 1991.

12. Asian Association of open university 10th Annual conference, Tehran, November 1996.

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۷/۷/۱۰)